

СУБ'ЄКТИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ, ЯКІ РЕАЛІЗОВУЮТЬ ДЕРЖАВНУ ТА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

ENTITIES OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR THAT IMPLEMENT STATE AND NATIONAL SECURITY

Сокуренко О.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

У статті досліджено суб'єктів забезпечення національної безпеки й оборони України. Розкрито й охарактеризовано їх систему на підставі узагальнення та аналізу чинного законодавства у сфері національної безпеки й оборони.

Визначено, що сектор безпеки і оборони включає в себе систему органів державної влади, Збройні Сили України, інші утворення, створені відповідно до законів України військового призначення, правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс України, діяльність яких знаходиться під демократичним цивільним контролем і спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також на громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

Підтримано позицію науковців, що до суб'єктів забезпечення національної безпеки варто зарахувати органи галузевої та міжгалузевої компетенції, у тому числі й ті, які на законодавчому рівні визначені як сили безпеки та оборони, адже реалізація саме їхньої компетенції покладена в основу безпосереднього реагування наявними силами й засобами на ті виклики та загрози, що стоять сьогодні перед державою.

Зазначено, що кожен суб'єкт має свої унікальні функціональні обов'язки та компетенції. Наприклад, Збройні Сили відповідають за військову оборону та боротьбу з зовнішніми загрозами, тоді як Служба безпеки концентрується на внутрішній безпеці та контррозвідці.

Наголошено, що кожен суб'єкт має свої визначені зони відповідальності та діяльності, зокрема: Служба безпеки зазвичай працює в межах країни, в той час як Збройні Сили можуть мати міжнародну компоненту та діяти за межами країни.

Акцентовано увагу, що суб'єкти сектору безпеки та оборони повинні ефективно співпрацювати та координувати свою діяльність для досягнення загальних цілей національної безпеки.

Зроблено висновок, що система суб'єктів забезпечення національної безпеки має являти собою упорядковану структуру суб'єктів, уповноважених законодавством на здійснення конкретних прав та обов'язків в сфері забезпечення захищеності національних інтересів країни від реальних та потенційних загроз, діяльність яких може бути координована в установленому порядку для вирішення завдань забезпечення національної безпеки держави.

Ключові слова: державна безпека, національна безпека, права і свободи людини і громадянина, правоохоронна діяльність, сектор безпеки і оборони України, Служба безпеки України, суб'єкти забезпечення національної безпеки.

The article examines the subjects of ensuring national security and defense of Ukraine. Their system is defined and characterized based on the generalization and analysis of current legislation in the field of national security and defense.

It was determined that the security and defense sector includes the system of state authorities, the Armed Forces of Ukraine, other entities created in accordance with the laws of Ukraine for military purposes, law enforcement and intelligence agencies, state agencies of special purpose with law enforcement functions, civil defense forces, defense-industrial complex of Ukraine, whose activities are under democratic civilian control and are aimed at protecting the national interests of Ukraine from threats, as well as at citizens and public associations that voluntarily participate in ensuring the national security of Ukraine.

The position of scientists is supported, that the subjects of national security should include bodies of sectoral and interdisciplinary competence, including those that are legally defined as security and defense forces, because the implementation of their competence is the basis of direct response by existing forces and means for the challenges and threats facing the state today.

It is noted that each subject has its own unique functional duties and competencies. For example, the Armed Forces are responsible for military defense and combating external threats, while the Security Service concentrates on internal security and counterintelligence.

It is emphasized that each entity has its own defined areas of responsibility and activity, in particular: the Security Service usually operates within the borders of the country, while the Armed Forces may have an international component and operate outside the borders of the country.

It was emphasized that subjects of the security and defense sector should effectively cooperate and coordinate their activities to achieve the common goals of national security.

It was concluded that the system of subjects for ensuring national security should be an ordered structure of subjects authorized by legislation to exercise specific rights and duties in the sphere of ensuring the protection of the country's national interests from real and potential threats, whose activities can be coordinated in the established procedure for solving the tasks of ensuring the national security of the state.

Key words: state security, national security, human and citizen rights and freedoms, law enforcement activity, security and defense sector of Ukraine, Security Service of Ukraine, subjects of national security.

Постановка проблеми. В контексті сучасних геополітичних та геостратегічних викликів актуальним є дослідження суб'єктів сектору безпеки та оборони, які реалізують державну та національну безпеку. Основні суб'єкти цього сектору включають військові, правоохоронні та розвідувальні органи, а також різноманітні державні агентства, які забезпечують національну безпеку.

Наявність добре підготовленого та ефективного сектору безпеки та оборони є важливою складовою для забезпечення стабільності, захисту суверенітету та захисту населення від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру. У змінюючомуся світі з постійними викликами від тероризму, кібератак, міжнародної нестабільності та інших загроз, держави мають

постійно модернізувати та адаптувати свої сили та структури безпеки.

Наявність компетентного, професійного та ефективного сектору безпеки є запорукою для збереження миру та стабільності, а також розвитку держави. Тому питання функціонування та розвитку цього сектору завжди залишається на передньому краї.

Стан дослідження. Питання щодо розкриття суб'єктів сектору безпеки та оборони, які реалізують державну та національну безпеку висвітлювалися у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: В. Антонова, О. Баранова, О. Власюка, В. Ліпкана, А. Михненко, А. Мосейко, С. Пономарьова, К. Тарасенко, В. Фролова та інших.

Мета статті полягає у визначенні та характеристиці суб'єктів сектору безпеки та оборони, які реалізують державну та національну безпеку.

Вклад основних положень. У чинному законодавстві відводиться особлива роль сектору безпеки і оборони. У 2018 році було прийнято Закон України «Про національну безпеку України» в якому зазначено, що сектор безпеки і оборони включає в себе систему органів державної влади, Збройні Сили України, інші утворення, створені відповідно до законів України військового призначення, правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс України, діяльність яких знаходиться під демократичним цивільним контролем і спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також на громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. Відповідно, законодавцем сектор безпеки і оборони визначається як система, що складається з: а) органів, що здійснюють захист національних інтересів України; б) окремих суб'єктів, залучених до процесу забезпечення національної безпеки України [1].

На думку Д. Талалай та Л. Щербина, категорія «суб'єкт забезпечення національної безпеки» охоплюється поняттям «суб'єкт національної безпеки». Залежно від обсягу й характеру компетенції, закріплених у правосуб'єктному законодавстві, уся сукупність суб'єктів національної безпеки автори умовно поділяють на: суб'єктів загальної компетенції, які здійснюють керівництво всіма чи більшістю напрямів забезпечення національної безпеки (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, Рада національної безпеки і оборони України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування); суб'єкти галузевої компетенції, які здійснюють керівництво окремими напрямками забезпечення національної безпеки (галузеві міністерства й інші галузеві центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України й інші військові формування, утворені відповідно до законів України); органи міжгалузевої компетенції, які здійснюють міжгалузеве регулювання, міжгалузеву координацію, контрольно-наглядові функції (Генеральна прокуратура України, правоохоронні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями тощо). На підставі такої диференціації Д. Талалай та Л. Щербина вважають, що до суб'єктів забезпечення національної безпеки варто зарахувати органи галузевої та міжгалузевої компетенції, у тому числі й ті, які на законодавчому рівні визначені як сили безпеки та оборони, адже реалізація саме їхньої компетенції покладена в основу безпосереднього реагування наявними силами й засобами на ті виклики та загрози, що стоять сьогодні перед державою. Разом із тим автори зазначають, що такий підхід є умовним і не виключає розширення окресленого кола суб'єктів, наприклад, за рахунок громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки, адже захист національних інтересів – це справа всього українського народу та держави загалом [2, с. 76–77]. Названий підхід представляється дещо вужчим, ніж той, який закріплено Законом України «Про національну безпеку України», оскільки до сектору безпеки і оборони ним віднесені безпосередньо громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [3].

Зупинемося детальніше на повноваженнях основних суб'єктів забезпечення національної безпеки й оборони України.

Згідно Конституції України Президент України є главою держави, який виступає від її імені, являється гаран-

том державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Передусім до повноважень Президента України можна віднести: 1) забезпечення національної безпеки та державної незалежності; 2) є Верховним головнокомандувачем Збройних сил України та очолює Раду національної безпеки і оборони України; 3) затверджує Стратегію національної безпеки України, Стратегію воєнної безпеки України, доктрини, концепції тощо у сфері національної безпеки та оборони; 4) має і реалізує право законодавчої ініціативи щодо питань національної безпеки й оборони і та здійснює інші повноваження [4].

Кабінет Міністрів України здійснює координацію і контроль за виконанням завдань у сфері воєнної безпеки та досягнення визначених у Стратегії пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва стосовно розвитку інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони, зокрема й координацію та контроль за розвитком інституційних спроможностей Міністерства оборони України щодо формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва на засадах демократичного цивільного контролю за участю інших органів управління складових сил оборони [5].

Таким чином, хоча Верховна Рада України як і Кабінет міністрів України не віднесені до сектору безпеки і оборони, проте їх повноваження та основні завдання безпосередньо вказують на те, що вони є суб'єктами забезпечення національної безпеки держави.

Тож заернемо увагу на основну сутність деяких з суб'єктів забезпечення національної безпеки, які на законодавчому рівні віднесені до сектору безпеки і оборони. Головним суб'єктом державної політики у сфері національної безпеки України Т. Яровой називає Міністерство оборони України, що забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва в мирний час та в особливий період. До повноважень Міністерства оборони України належать організація заходів оборонного планування, визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони. Таким чином, Міністерство оборони України є координатором ряду (але далеко не всіх) суб'єктів державної політики у сфері національної безпеки України [3, с. 32–33]. До основних завдань Міністерства оборони віднесено: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та в особливий період щодо: організації в силах оборони заходів оборонного планування; визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони; 2) здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами; 3) здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; 4) забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави; 5) координація діяльності Держспецтрансслужби для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період [6].

Серед основних завдань МВС України, які безпосередньо відносяться до забезпечення національної безпеки держави, Положенням «Про Міністерство внутрішніх справ» визначено: охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидія злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, захист державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також здійснення цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій [7].

Закон України «Про Національну гвардію України» надає їй статус військового формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [8].

На Державну прикордонну службу України відповідно до Закону про цю службу покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності. До основних завдань ДСНС віднесено: 1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного

захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб; 3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах; 4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності [9].

Служба безпеки України (СБУ) відіграє ключову роль як суб'єкт сектору безпеки та оборони, що здійснює реалізацію державної та національної безпеки.

Перш за все, Служба безпеки України забезпечує внутрішню стабільність та безпеку країни. Вона здійснює профілактичну діяльність щодо виявлення та припинення діяльності терористичних організацій, злочинних угруповань та інших загроз безпеці громадян. Через розробку та реалізацію спеціальних оперативних заходів, СБУ попереджує злочинні акти та забезпечує правопорядок у країні.

Крім внутрішньої безпеки, СБУ також здійснює заходи щодо захисту національних інтересів України на міжнародній арені. Вона співпрацює з партнерськими службами інших країн у сфері контррозвідки, боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, а також забезпечує інформаційну безпеку держави.

У своїй роботі СБУ використовує широкий спектр методів та технічних засобів, включаючи кіберзаходи, криптографічні технології, аналіз великих даних та інші інноваційні підходи. Важливою складовою діяльності Служби безпеки є також співпраця з іншими структурами сектору безпеки та оборони, такими як Збройні Сили, правоохоронні органи та інші.

Узагалі, Служба безпеки України виступає як невід'ємна складова сектору безпеки та оборони країни, що забезпечує як внутрішню, так і зовнішню безпеку, сприяючи збереженню суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки України.

Висновок. Отже, проведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, що до суб'єктів забезпечення національної безпеки відносяться органи, які відповідно до норм чинного законодавства наділені повноваженнями щодо захисту національних інтересів держави від реальних та потенційних загроз. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки визначається мірою прав та обов'язків щодо реалізації функцій, спрямованих на вирішення завдань щодо попередження, усунення, протидії та подолання наявних чи потенційних загроз національним інтересам держави. На наш погляд, система суб'єктів забезпечення національної безпеки має являти собою упорядковану структуру суб'єктів, уповноважених законодавством на здійснення конкретних прав та обов'язків в сфері забезпечення захищеності національних інтересів країни від реальних та потенційних загроз, діяльність яких може бути координувана в установленому порядку для вирішення завдань забезпечення національної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук Т.І. Система суб'єктів національної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 106–112. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/276>
2. Талалай Д. В., Щербина Л. І. Сили та засоби забезпечення національної безпеки України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Т. 1. С. 74–79.
3. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки: дис... док. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2023. 400 с.
4. Нестеренко О.В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека – Право и безопасность*. 2020. № 2. С. 33–39. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c383dbb2-efbc-4956-b708-754a0d83c3c4/content>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021/conv#Text>.
6. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. *Офіційний вісник України*. 2014. № 97. Ст. 2796.
7. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2972.
8. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
9. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. *Офіційний вісник України*. 2015. № 102. Ст. 3514.